

Лазаківич Іван Ігорович,
аспірант кафедри торговельного підприємництва,
товарознавства та управління бізнесом,
Одеський національний технологічний університет

Lazakovych Ivan, Postgraduate student of the Department of
Trade Entrepreneurship, Commodity Studies and Business
Management, Odesa National University of Technology,
<https://orcid.org/0009-0000-0549-0369>

КООПЕРАЦІЯ ТА ЇЇ СУЧАСНІ МОДЕЛІ В СИСТЕМІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ДОТРИМАННЯ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ
COOPERATION AND ITS MODERN MODELS IN THE SYSTEM OF RURAL DEVELOPMENT AND FOOD SECURITY IN THE
REGION

Лазаківич І. І. Кооперація та її сучасні моделі в системі
розвитку сільських територій та дотримання продовольчої
безпеки регіону. *Український журнал прикладної
економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 3. С. 421 – 428.

Lazakovych I. Cooperation and its modern models in the
system of rural development and food security in the region.
Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology.
2025. Volume 10. № 3, pp. 421 – 428.

У статті здійснено комплексний аналіз трансформації сільськогосподарської обслуговуючої кооперації як стратегічного інституту забезпечення регіональної продовольчої безпеки та соціально-економічної стійкості України. В умовах воєнного стану та глобальної турбулентності кооперація розглядається не лише як форма господарювання, а як синергетичний механізм «селозбереження» та соціальної консолідації. Досліджено еволюцію кооперативних моделей від класичних теорій до сучасних цифрових платформ взаємодії, що базуються на технологіях блокчейн та смарт-контрактах. Особливу увагу приділено ролі кооперативів у підтримці ланцюгів постачання в деокупованих та високоризикових регіонах, а також їхній здатності інтегрувати дрібних виробників у глобальні ланцюги доданої вартості. Проаналізовано європейський досвід (моделі ЄС та Італії) та вітчизняні законодавчі ініціативи щодо підтримки малих аграріїв. Обґрунтовано, що сучасна модель кооперації є базовим елементом стратегії сталого розвитку, що поєднує ринкову ефективність із соціальною відповідальністю та екологічною стійкістю.

Ключові слова: сільськогосподарська кооперація, продовольча безпека, соціально-економічна стійкість, обслуговуючі кооперативи, цифровізація агробізнесу, інституційне середовище, євроінтеграція, розвиток сільських територій.

The article provides a comprehensive analysis of the transformation of agricultural service cooperatives as a strategic institution for ensuring regional food security and socio-economic resilience in Ukraine. Amidst global turbulence, climate change, and the ongoing military conflict, cooperation is re-evaluated not merely as a form of collective farming but as a synergetic mechanism for rural preservation and social consolidation. The study rethinks classical cooperative theories (by M. Tuhan-Baranovsky, R. Owen, F. Raiffeisen) through the lens of modern challenges, including digitalization (Blockchain, ERP, Smart-contracts) and institutional adaptability. The research highlights the critical role of cooperatives in maintaining food supply chains in high-risk, de-occupied, and border regions of Ukraine. By integrating small and medium-sized farmers into global value chains, cooperatives reduce transaction costs, improve market positioning, and foster the transition from low-margin raw materials to high-value-added products. A significant part of the study is dedicated to analyzing international experience, particularly the European Union's Common Agricultural Policy (CAP) and the Italian cooperative model, which contributes over 8% to national GDP. The author emphasizes that the success of the cooperative movement depends on a "multi-stakeholder" approach that balances economic efficiency with social mission and environmental sustainability. Special attention is paid to the institutional support for small producers, including the analysis of the latest legislative initiatives in Ukraine (Bill No. 13312) aimed at protecting farmers from unfair trade practices. The article concludes that a modern cooperative model, supported by digital trust and global partnerships, acts as a catalyst for the "Build Back Better" strategy, ensuring the long-term sustainability of the national agricultural sector within the framework of the UN Sustainable Development Goals.

Keywords: agricultural cooperation, food security, socio-economic resilience, service cooperatives, digitalization of agribusiness, institutional environment, European integration, rural development.

Вступ

Стратегічною передумовою сталого розвитку сільських територій і гарантування продовольчої безпеки на регіональному рівні виступає кооперація як форма соціально-економічної взаємодії, що забезпечує ефективне використання ресурсів, збереження сільських спільнот і підвищення їхньої стійкості до зовнішніх ризиків. У сучасних умовах війни, кліматичних змін і продовольчих криз кооперація набуває нової функціональної ролі – не лише як інструмент підвищення економічної ефективності, а й механізм селозбереження, соціальної консолідації та захисний бар'єр проти дефіциту продовольства в умовах пролонгованих загроз. У сучасних умовах глобальної турбулентності, воєнних викликів та економічної нестабільності кооперація постає не лише як організаційна форма господарювання, а як стратегічний інститут соціально-економічної стійкості держави. Для глибшого розуміння природи та функціонування обслуговуючих кооперативів необхідно дати відповіді на три базові питання: навіщо створювати кооператив у період війни, у чому полягає його сучасне призначення, чим він відрізняється від інших форм господарювання.

Історично кооперація виникла як відповідь на ринкову нерівність та ресурсну вразливість дрібних виробників, які прагнули спільними діями знизити трансакційні витрати, підвищити рентабельність і забезпечити доступ до ринків. Проте у XXI столітті теоретичні засади кооперації трансформуються під впливом інтернаціоналізації аграрних ринків, цифровізації, зміни клімату та воєнних ризиків, що зумовлює потребу в оновленні моделі функціонування кооперативів. Сучасний обслуговуючий кооператив – це не лише форма колективного господарювання, а й економічна платформа взаємодії, яка об'єднує фермерів, переробників, логістичні компанії, наукові установи, IT-стартапи та місцеві громади. Його головне призначення полягає не у максимізації прибутку, а у задоволенні потреб своїх членів через спільне управління ризиками, обмін знаннями та використання цифрових технологій (ERP-систем, блокчейну, смарт-контрактів).

У процесі інтернаціоналізації агропродовольчих ринків зростає роль мережевих і транскордонних кооперативних моделей, що діють у межах глобальних ланцюгів доданої вартості. Водночас, посилення системних ризиків – воєнних, фінансових, логістичних – вимагає нових підходів до управління кооперативами, заснованих на принципах гнучкості, прозорості, цифрової довіри та інституційної адаптивності. Успішність кооперативів у перспективі визначається їхньою інтегрованістю у міжнародні ринки, здатністю адаптуватися до змін середовища та інноваційним потенціалом. Їх життєздатність забезпечується дотриманням базових кооперативних принципів, визначених Міжнародним кооперативним альянсом, – добровільності, демократичності, автономії, економічної участі членів, освіти, співробітництва та турботи про громаду.

Відтак, сучасна модель кооперації – це синергетичний механізм економічної взаємодії, який поєднує соціальну місію, ринкову ефективність і цифрові технології. Вона стає не лише інструментом економічної самоорганізації аграріїв, а й елементом національної продовольчої безпеки, формуючи нову парадигму сталого розвитку в умовах глобальної невизначеності.

Наукове обґрунтування кооперативної моделі розвитку вимагає переосмислення класичних теорій кооперації (М. Туган-Барановський, Р. Оуен, Ф. Райффайзен) у контексті сучасних викликів – цифровізації, глобальної конкуренції, енергетичної нестабільності та демографічного скорочення. Сучасні моделі кооперації еволюціонують у напрямі мережевих, гібридних і кластерних форм, що поєднують економічну взаємовигоду, інноваційний потенціал і соціальну відповідальність учасників. Кооперація стає базовим елементом регіональної продовольчої політики, здатним забезпечити стійке функціонування аграрного виробництва, підтримку місцевих громад та інтеграцію України у глобальні продовольчі ланцюги на засадах партнерства, довіри та взаємовигідної співпраці. Пошуку вирішення проблеми формування кооперативних зв'язків та реалізації ефективної стратегії продовольчої безпеки присвячено дослідження багатьох вчених [1-4], зокрема регіоналізації економічного зростання [4-6], необхідності адаптивності до воєнних ризиків, побудови глобальних харчових екосистем та необхідності структурної трансформації АПК України як гаранта у постачанні продовольства до інших країн. Формуванням шляхів забезпечення продовольчої безпеки України та засобам відновлення повноцінного функціонування агропромислового ринку займалися Свидрук І. І., Клепанчук О. Ю. Підлипна Р. П. [6-9] та інші вчені, якими розглядалося це питання в одній площині зі сталим розвитком агропромислового ринку, розвитком циркулярних екосистем [8]. Розвиток стійких кооперативних комунікацій у регіональній економіці в умовах кризових явищ, зокрема через призму інвестиційної привабливості та інноваційної активності, привертає значну увагу дослідників, які поступово формують сучасне теоретичне підґрунтя та практичні рекомендації з виходу національної економіки з кризи. Українські вчені ґрунтовно аналізують розвиток сільськогосподарської кооперації в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови аграрної економіки та формування інституційних засад забезпечення реконструктивного розвитку сільських територій України під час воєнного стану, механізми впливу сільськогосподарської кооперації та розвитку людського капіталу аграрних підприємств в умовах воєнного стану досліджувати [10-12]. З основних переваг сучасної агропромислової кооперації, на думку П. Саблука [10, с. 10] є її спрямованість до залучення інвестицій у агропромислове виробництво, відновлення та зміцнення економічного потенціалу аграрного сектору економіки країни.

Формулювання цілей статті

Метою статті є здійснення комплексного аналізу та обґрунтування трансформації корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) з добровільної практики у повноцінну систему менеджменту. Дослідження спрямоване на систематизацію теоретичних засад цієї еволюції, ідентифікацію ключових рушійних сил (зокрема ESG-факторів) та аналіз ролі міжнародних стандартів (ISO 26000, SA8000, GRI) як інструментів її інституціоналізації. Також метою є виявлення основних викликів, пов'язаних з впровадженням систем менеджменту КСВ, та окреслення перспектив їх розвитку, зумовлених технологічними інноваціями та зміною суспільних очікувань.

Виклад основного матеріалу дослідження

Діяльність підприємств на основі ринкової економіки спричинює необхідність інтеграції у світовий економічний простір. Зараз українські науковці розглядають кооперацію як ключовий інструмент стійкого розвитку аграрного сектору та подолання викликів, пов'язаних із війною та післявоєнним відновленням.

Для глибокого розуміння сутності та функціональної ролі обслуговуючих кооперативів у сучасній економіці необхідно проаналізувати еволюцію наукових поглядів на природу кооперації. У процесі історичного розвитку цей термін трансформувалася від класичного захисту економічних інтересів дрібних виробників до складних мультистейкхолдерних моделей, що інтегрують принципи соціальної інклюзії та цифрової довіри. В табл. 1 наведено порівняльний аналіз концептуально-методологічних інтерпретацій терміну "кооперація", який відображає як фундаментальні засади Міжнародного кооперативного альянсу, так і сучасні мережеві теорії управління, адаптовані до викликів воєнного стану та інституційної трансформації аграрного сектору України.

Ринково орієнтовані кооперативи в Україні досі сприймаються суспільством як дрібні або допоміжні суб'єкти аграрного бізнесу, що суттєво знижує рівень довіри до них як ефективного інструменту економічного розвитку. Така ситуація частково зумовлена історичною практикою перших українських кооперативів, які не змогли перетворитися на впливові структури аграрного ринку. Їхня роль у формуванні ВВП та у відтворювальних процесах залишається незначною, а початкова ейфорія «кооперативного буму» поступила місцем скептичному ставленню потенційних учасників до кооперативної моделі господарювання.

Оптимізацією варіантів співробітництва, додатковою економічною зацікавленістю переробних підприємств та виробників агропромислової продукції через запровадження інтеграційних заходів, що і є перевагою агропромислової кооперації характерні дослідження Ю. О. Лупенка, О. В. Демченка, О. В. Ніколюк, В. В. Лагодієнка, С. В. Халіна та інших [9, 11, 25, 26], зокрема оцінки методичних підходів інвестиційної політики та формування регіонального інвестиційного потенціалу відповідно до напрацювання стратегії формування інвестиційних проектів. Посилени війною кризові процеси в економіці, розподіл регіонів за ризиковістю та логістичним та інфраструктурним забезпеченням продовольчих систем, супутній дисбаланс у соціально-демографічній ситуації, зміни продовольчих ринків зумовлюють необхідність подальших досліджень щодо напрямів формування та реалізації стратегії кооперативного сільського господарства з метою забезпечення продовольчого потенціалу України.

Упродовж історичного розвитку аграрне виробництво потребувало кооперації як адаптивного інструменту забезпечення життєздатності та стійкості аграрних громад. Сільськогосподарська діяльність, що відзначається високою капіталоемністю, сезонністю, довготривалим виробничим циклом і впливом кліматичних чинників, поступово сформувала потребу в об'єднанні ресурсів, зусиль і компетенцій задля досягнення колективного ефекту. Таким чином, кооперація виникла як відповідь на соціально-економічну необхідність – підтримувати виробництво, забезпечення продовольством та збут надлишкової продукції, а також формування системи продовольчої безпеки.

Кооперативна модель господарювання зберігає свою актуальність і сьогодні, виступаючи ключовим механізмом стабілізації агропродовольчої сфери на регіональному рівні. В умовах сучасних викликів – воєнної нестабільності, кліматичних змін, руйнування логістичних ланцюгів і зниження інституційної стійкості – кооперація виконує не лише економічну, а й соціальну функцію, сприяючи згуртованості громад, створенню нових робочих місць, залученню локальних ресурсів та підвищенню продовольчої автономії регіонів.

Як соціально-економічне явище, кооперація є результатом еволюційного пошуку моделей ефективного розподілу ресурсів і відповідального споживання. Вона базується на принципах добровільної участі, демократичного

управління, економічної участі членів та соціальної орієнтованості. У міжнародному контексті кооперації довели свою ефективність у найрізноманітніших умовах – від аграрно-орієнтованих економік до високотехнологічних країн із розвиненими ринками.

Таблиця 1. Концептуально-методологічні інтерпретації терміну «кооперація»

Автор / Організація	Визначення кооперації
Міжнародний кооперативний альянс (МКА / ICA) [13]	Кооператив — це автономне об'єднання осіб, які добровільно об'єдналися для задоволення своїх спільних економічних, соціальних та культурних потреб та прагнень через спільно створене та демократично контрольоване підприємство (згідно з Декларацією про кооперативну ідентичність)
(ICA) Міжнародний кооперативний альянс (МКА) / ООН [14]	Кооперативи — це підприємства, орієнтовані на людей, які спільно належать та демократично контролюються своїми членами. Вони ставлять справедливість та рівність на перше місце, дозволяючи людям створювати сталі підприємства, що генерують довгострокові робочі місця та процвітання.
Г. Шульце-Деліч [15], Ф. Райффайзен [16], В.В. Гуменюк [17], Б. Мартос [18] та ін.	Вчені минулого та позаминулого століття визначали кооперацію як форму об'єднання працівників для захисту їхніх економічних інтересів у боротьбі з капіталістичною монополією на ресурси, виробництва, полегшення важкого матеріального становища українського населення, насамперед шляхом боротьби зі спекуляцією, спричиненою дорожнечою та нестачею товарів першої необхідності, міцною основою для розвитку національної культури, сприяння формуванню національної самосвідомості, національній просвіті, сприяння розвитку українського суспільного життя.
Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. [20]	Добровільне об'єднання власності (різних об'єктів і форм) та праці для досягнення спільних цілей у різних сферах господарської діяльності, а також система економічних відносин, які при цьому розвиваються.
В.В. Зіновчук [20]	Кооперація - найбільш надійний і, водночас, найбільш дешевий засіб підтримки вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника, інструмент захисту, передусім, сімейно-трудового укладу сільського життя.
Сучасний словник іншомовних слів [21]	Кооперація [фр. cooperation, лат. cooperatio – співробітництво] – це форма організації праці та виробництва на засадах об'єднання власності, матеріальних засобів і зацікавленості в одержанні прибутку; добровільне об'єднання людей, які внесли матеріальні засоби або кошти для спільної господарської діяльності
М. Малік та О. Козак [22]	Кооперація трактується як особлива форма соціально- економічної діяльності і є важливим інститутом, що протистоїть експансії спекулятивного посередницького капіталу на селі, а її розвиток сприятиме завершенню реформ, оскільки об'єднуватиме незалежних товаровиробників-власників, які мають спільні економічні інтереси.
Борщевський В. В., Магас В. М. [23]	Для ефективної координації зусиль певної групи людей потрібна, з одного боку, наявність спільного бачення ними однакових засобів досягнення власних цілей, а з іншого – існування певних норм та цінностей, які б ці люди поділяли, і яких би дотримувалися в процесі спільної діяльності. Без цього взаємодія неможлива, кооперація безперспективна, а сама спільнота приречена на розпад.
М. І. Малік, Ю.О. Лупенко, О.Г. Шпикуляк, С.А., та ін. [24]	Сільськогосподарська кооперація — це форма організації економічної діяльності (виробництва, переробки, заготівлі, збуту, кредитування) малих та середніх аграрних господарств, спрямована на підвищення їхньої конкурентоспроможності та подолання наслідків війни шляхом спільних дій.
Теорія мережевого управління (2023) (Network Governance Theory)	Кооперація розглядається як форма горизонтальної взаємодії між незалежними організаціями, спрямована на спільне використання ресурсів (знань, технологій) для досягнення спільних цілей та підвищення системної ефективності, особливо в умовах обмежених ресурсів.

Джерело: розроблено автором.

Інституційна роль і значення кооперації. Кооперативи – це особливий тип підприємницьких структур, заснований на членстві, добровільності, демократичному управлінні та співпраці між учасниками. Міжнародний кооперативний альянс (ICA), заснований у 1895 році, є глобальним представником кооперативного руху, в якому понад 300 національних та регіональних організацій об'єднані за 7 принципами кооперативності та стандартом ICA Identity. ICA активно співпрацює з ООН, FAO, ILO і іншими міжнародними організаціями з метою розвитку кооперативів як механізму соціально-економічної стабільності.

Сільськогосподарські кооперативи традиційно відіграють ключову роль у маркетингу, переробці, кредитуванні та обслуговуванні фермерів, значною мірою мінімізуючи залежність від посередників. В країнах Європи кооперативна продукція становить ~40 % ринку агропродовольства: у Франції понад 60 %, у Нідерландах — до 70 %.

У США, Канаді, Японії, Південній Кореї агрокооперативи досягли значного рівня концентрації ринку та економічної ваги — наприклад, канадські кооперативи забезпечують близько 40 % доходу фермерських господарств, а японський сектор охоплює до 91 % фермерів через Zen-Noh та інші структури.

Сільськогосподарські кооперативи, функціонуючи як ключові інституції агропромислових екосистем, відіграють вирішальну роль у зміцненні продовольчої безпеки через інноваційні моделі виробництва, переробки та збуту сільськогосподарської продукції. Вони сприяють сталому регіональному економічному зростанню, інтегруючи потенціал людських, інституційних та місцевих ресурсів шляхом розширення можливостей для дрібних фермерів, підвищення доданої вартості продукції та конкурентоспроможності на ринку. Кооперативи як складові інституційного середовища аграрної економіки стають каталізатором розвитку, що ґрунтується на взаємовигідному та довгостроковому партнерстві між агробізнесом, агропромисловістю, економічними інституціями, кредитними установами, інвестфондами, фермерами, сільським бізнесом та територіальними громадами. Це партнерство є важливим в умовах системних ризиків нашої країни і передбачає розробку та впровадження відповідних кооперативних технологій, забезпечення ринкової інформації, надання допоміжних послуг та сприяння диверсифікації сільськогосподарського виробництва, що є невід'ємною умовою для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови. Сільськогосподарські кооперативи під час збройної агресії відіграють важливу роль у підтримці дрібних виробників та населення, зокрема молоді і людей похилого віку, які постійно проживають і працюють на територіях підвищеного ризику. Коопераційна діяльність здатна сформувати стійку екосистему і конкурувати з агрохолдингами в умовах підвищених ризиків, якщо будуть розширені можливості сільського населення, буде доведена доцільність входження нових членів як економічно так і та соціально, а згодом підвищення рівня зайнятості у сільській місцевості за допомогою стійких бізнес-моделей, отже, досліджено їх вплив на соціальну згуртованість та економічну інклюзію. Територіальні громади мають сприяти участі дрібних фермерських господарств у прийнятті рішень на всіх рівнях, підтримувати їх у забезпеченні прав землекористування та бути зацікавленими у розбудові кращих умов участі сільському господарстві з метою досягнення економії від масштабу у працевлаштуванні, постачанні ресурсів та маркетингу продукції, отримуючи ефект зниження їхніх одноосібних витрат та покращуючи їхню переговорну силу на ринку саме у сформованій сукупній ефективній кооперації. Вирішення цих проблем призведе до позитивних змін в структурі сільськогосподарського виробництва, зменшення диспропорції кон'юнктури сільських ринків праці та дефіциту робочих місць.

Сільськогосподарські кооперативи є складовими інституціонального середовища аграрної економіки. Вони об'єднують дрібних і середніх виробників з метою спільного використання ресурсів, зниження транзакційних витрат, покращення ринкової позиції, формування довгострокових вертикальних і горизонтальних зв'язків. Теоретичні засади кооперації базуються на засадах інституціоналізму, неокласичної теорії фірми, теорії соціального капіталу, циркулярної економіки. Під час збройної агресії сільськогосподарські кооперативи виконують критичні функції з підтримки продовольчих ланцюгів у прикордонних, деокупованих і високоризикових регіонах. Вони забезпечують локалізацію виробництва та споживання, взаємну підтримку в умовах логістичних порушень, мобілізацію ресурсів громад, гнучкість реагування на потреби місцевого населення, обмін інформацією про можливості грантової та гуманітарної підтримки. Кооперативи є ефективним механізмом інтеграції дрібних фермерів у виробничо-збутові ланцюги, що дозволяє досягати ефектів масштабу, знижувати собівартість, підвищувати якість продукції та покращувати доступ до ринку. У воєнних умовах особливо важливою є функція кооперативів як платформи для колективного інвестування в аграрну інфраструктуру, реалізації проектів відновлення зрошення, зберігання, переробки, участі в державних та міжнародних програмах підтримки, цифровізації агропродовольчого виробництва та логістики.

Сільськогосподарські кооперативи формують соціальний капітал сільських громад, сприяючи зайнятості, самозайнятості, відновленню соціальної інфраструктури. Вони є інструментами підвищення економічної інклюзії жінок, молоді, ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб. Кооперативна модель сприяє реалізації права на землю, участі у прийнятті рішень, а також створює передумови для демократизації економіки на місцевому рівні. Комітет з питань аграрної та земельної політики розглянув і рекомендував Верховній Раді ухвалити законодавчу ініціативу — законопроект №13312 (Комітет з питань аграрної та земельної політики рекомендує прийняти за основу законопроект щодо підтримки виробників сільськогосподарської продукції. Прес-служба Апарату Верховної Ради України (опубліковано 08 липня 2025 р.)), який спрямований на підтримку малих і середніх виробників сільськогосподарської продукції і передбачає:

- нові механізми підтримки для виробників органічної та ремісничої продукції (ярмарки, закупівлі, торгові площі);
- обов'язкові квоти не менше 10% торговельних площ для такої продукції;
- чіткі строки розрахунків за швидкопсувні продукти;
- обмеження еквайрингової комісії — не більше 0,2% для харчових товарів;
- перелік недобросовісних торговельних практик і відповідальність за них (на основі європейської Директиви 2019/633), що має на меті захистити інтереси аграріїв, зменшити тиск з боку великих ритейлерів і стимулювати чесну конкуренцію.

Методологічні основи розвитку обслуговуючої кооперації формуються під впливом наступних підходів:

1. Координація зусиль — інституційний вимір. Реалізація міжрівневої кооперації, включаючи злиття, об'єднання, інтеграцію маркетингових і ресурсних потоків, сприяє ефективному вирівнюванню екосистем регіонів, зміцненню продовольчої безпеки і підвищенню конкурентоспроможності агропідприємств.

2. Теоретико-методологічні підходи:

- визначення інституціональної спроможності регіонів через оцінку координаційних можливостей, кадрового та фінансового потенціалу, зрілості цифрової інфраструктури тощо;
- застосування системних методів: SWOT-аналіз, бенчмаркінг, екстраполяційні моделі для економічного прогнозування та оцінки впливу кооперативних моделей на стабільність харчових ланцюгів.

3. Практичне значення кооперації для продовольчої безпеки:

- забезпечення стабільності постачання харчових продуктів через організацію спільного маркетингу й переробки;
- підвищення доданої вартості сільськогосподарської продукції впливає із кооперативних механізмів: загальні потужності, економія на масштабі, інтеграція вторинних ресурсів.

Обслуговуюча кооперація — ключовий інституційний механізм, що поєднує координаційні, соціально-економічні та екологічні аспекти розвитку АПК. Вона виступає каталізатором формування продовольчої безпеки, вирівнювання регіональних екосистем та розвитку сталих бізнес-моделей у сільському господарстві. За допомогою методологічно обґрунтованих підходів кооперація дозволяє подолати структурні дисбаланси, підвищити інституційну спроможність регіонів та забезпечити інтегровану стратегію розвитку агропромислового зростання.

В Україні кооперативний рух має глибоке історичне коріння. Перше кооперативне товариство було засноване в 1866 році в Харкові, і з того часу кооперація стала невід'ємною частиною економічної і соціальної структури українського села. Близько чотирьох століть, з другої половини XV до другої половини XIX, реальною суспільною силою в Україні були чумаки, які займалися візницько - торговельним промислом. Вони керувались виробленими століттями неписаними правилами взаємодопомоги, взаємовиручки, порядності у стосунках, почуттям відповідальності [27].

Особливістю вітчизняної кооперації є її суспільно-господарська природа, що передбачає активне залучення людського потенціалу та акцент на місцевих ініціативах. Вагомий внесок у поширення кооперативних ідей зробили провідні діячі української громади, завдяки чому кооперативи стали не лише економічними, а й культурними осередками розвитку громад. У сучасних умовах кооперація стає ключовим інструментом підвищення регіональної продовольчої безпеки, забезпечуючи раціональне використання ресурсів на основі спільного планування й управління, доступ до ринків збуту через формування спільної ціннісної пропозиції, зниження транзакційних витрат через ефективну логістику та закупівлю ресурсів та підвищення соціальної згуртованості через реалізацію демократичних форм участі.

До початку повномасштабного вторгнення Україна демонструвала значні досягнення у розвитку агропромислового комплексу, зокрема шляхом створення кооперативних структур та реалізації інвестиційних проектів. Однак частина ініціатив не досягла очікуваної ефективності через інституційні збитки, спричинені корупційними практиками і недостатньою прозорістю реформування за останні три роки. Незважаючи на це, система економічних та кооперативних зв'язків функціонує й прагне зайняти гідне місце в міжнародній продовольчій інфраструктурі. Сьогодні провідні держави спрямовують значні ресурси на модернізацію агропідприємств відповідно до світових стандартів, надають субсидії фермерам і встановлюють тарифні, квотні обмеження для захисту внутрішнього ринку. З одного боку, такі заходи мають на меті підтримку національних виробників, але водночас можуть мати дискримінаційний характер стосовно ринків, що розвиваються. Наприклад, у звіті ПРООН вказується, що для успішної інтеграції необхідно усунути структурні бар'єри — високий рівень боргу та ускладнений доступ до міжнародної

торгівлі — і забезпечити справедливую модель економічного зростання, що приносить користь малозабезпеченим верствам населення.

У цьому контексті доцільно розробити модель коопераційного розвитку, яка б узгоджувала економічну, соціальну й екологічну складові та сприяла реалізації Цілей сталого розвитку (ЦСР), зокрема перших семи цілей: ліквідації бідності й голоду, забезпечення загальної початкової освіти, гендерної рівності та розширення прав жінок, зниження дитячої смертності й смертності матерів, подолання епідемій, а також забезпечення екологічної стійкості. Восьма ціль, що стосується розвитку глобального партнерства, виступає каталізатором досягнення першої сімки через мобілізацію зовнішніх ресурсів, технології та управлінські рішення.

Модель фінансування, заснована на списанні боргів, може стати інструментом досягнення продовольчої безпеки: постачальники отримують фінансові ресурси за умови представлення чіткої дорожньої карти, що демонструє, як буде використано позичений капітал на боротьбу з голодом і підвищення рівня життя. Такий підхід поєднує елемент відповідальності з інституційною здатністю реалізовувати складні проекти, що відповідають національним та глобальним цілям розвитку. Він підвищує прозорість використання ресурсів, стимулює інклюзивність і спрямований кампанії проти бідності. Таким чином, інституційна роль кооперації полягає в побудові механізмів, що забезпечують нейтральне розподілення ресурсів; дотримання принципів соціальної справедливості; прозору взаємодію між малими та середніми агропідприємствами; інтеграцію зовнішніх фінансових інструментів (наприклад, списання боргів, гранти, інноваційні ваучери); досягнення продовольчої стійкості в рамках Цілей розвитку тисячоліття та загальноприйнятих моделей сталого розвитку.

У результаті, коопераційна модель з інституційною підтримкою стає важливим інструментом вигідної реформи аграрного сектору, що сприяє політично прийнятному, економічно ефективному та соціально інтегрованому розвитку сільських регіонів України.

Протягом багатьох років Міжнародний кооперативний альянс (МКА) збирав і публікував дані про світовий кооперативний рух. Згідно з інформацією, опублікованою на їхньому офіційному вебсайті, кооперативи є значною економічною та соціальною силою у світі [28]. Кооперативи поширилися практично на всіх континентах. Сьогодні Міжнародний кооперативний альянс (ICA) визнає понад 3 мільйони кооперативів з 1 мільярдом членів-кооперативів, або близько 12% населення світу, та обслуговує набагато більше членів громадськості, колективно володіючи трильйонами активів. Розвиток кооперативів, зокрема аграрних, є важливим кроком для України на шляху до європейської інтеграції. Європейський Союз визнає кооперативи ключовим елементом соціально-економічної моделі, що сприяє сталому розвитку та зміцненню місцевих громад. Для того, щоб Україна могла ефективно імплементувати європейські стандарти, важливо розуміти нормативно-правові вимоги, які існують для аграрних кооперативів у ЄС. Основні нормативно-правові вимоги до аграрних кооперативів у ЄС. На відміну від єдиного закону, який регулює діяльність кооперативів у всьому ЄС, регулювання відбувається на декількох рівнях:

Кожна країна-член ЄС має власне законодавство, яке визначає правовий статус, структуру, управління та діяльність кооперативів. Наприклад, у Німеччині діє Закон про кооперативи (*Genossenschaftsgesetz*), а у Франції – окремі статті Цивільного кодексу та закони, що стосуються сільськогосподарських кооперативів. Незважаючи на відмінності, існують спільні принципи, які відображають сутність кооперативів в ЄС:

- принцип добровільного та відкритого членства. Кооперативи відкриті для всіх осіб, які можуть користуватися їхніми послугами та готові прийняти на себе відповідальність членства;
- демократичний контроль з боку членів. Кожен член має один голос, незалежно від розміру його пайового внеску;
- економічна участь членів. Члени роблять свій внесок у капітал кооперативу і демократично контролюють його використання.

Спільна сільськогосподарська політика (САР) є ключовим інструментом ЄС для підтримки сільського господарства. Вона надає значну підтримку аграрним кооперативам, визнаючи їхню роль у організації виробників та доступу до ринків. Кооперативи дозволяють малим і середнім фермерам об'єднувати ресурси, збільшувати обсяги виробництва та отримувати кращі ціни на продукцію. Об'єднані зусилля дозволяють кооперативам ефективніше виходити на ринок, долати бар'єри та конкурувати з великими агрохолдингами. Кооперативи активно впроваджують новітні технології, методи сталого землеробства та інноваційні практики, що відповідає стратегічним цілям ЄС, та сприяють розповсюдженню інновацій та сталого розвитку. Потрібно сформулювати нормативні вимоги, які варто імплементувати в Україні. Для гармонізації українського законодавства з нормами ЄС, Україні варто звернути увагу на такі аспекти, як створення сприятливого правового поля. Необхідно вдосконалити законодавство, щоб забезпечити чітке визначення та правовий захист кооперативів як особливої форми господарювання. Це включає в себе спрощення процедур реєстрації, оподаткування та звітності. В ЄС існує система фінансової підтримки для кооперативів, що допомагає їм інвестувати у модернізацію, новітні технології та розширення виробництва. Україні бажано розробити власні механізми грантової та кредитної підтримки, які будуть доступні саме для кооперативів.

Необхідно створити програми підтримки, спрямовані на навчання та консультування фермерів з питань створення та управління кооперативами. Це допоможе підвищити рівень довіри та знань, необхідних для успішного функціонування кооперативних об'єднань. Імплементация цих нормативних вимог дозволить Україні не лише наблизитися до стандартів ЄС, але й створити міцну основу для сталого розвитку сільського господарства, зміцнення економічного та соціального потенціалу українського села.

Італійський контекст розвитку кооперативного руху є винятково цінним для України. Він демонструє, як обслуговуюча кооперація може стати основою для економічної стійкості, соціальної інтеграції та інституційної підтримки. Італія є визнаним лідером за кількістю кооперативів та зайнятих у цьому секторі осіб, а кооперативи тут відіграють ключову роль в економіці, формуючи понад 8% ВВП.

Особливо показовим є досвід Італії після світової фінансової кризи 2008 року, коли кооперативний сектор демонстрував високу стійкість, створивши майже третину всіх робочих місць між 2001 та 2011 роками [29]. Це свідчить про їхню здатність ефективно протистояти економічним потрясінням, що є особливо актуальним для України в умовах сьогодення. Італійська модель показує, що успіх кооперативів значною мірою залежить від їхнього конституційного та законодавчого статусу. Стаття 45 італійської Конституції визнає "соціальну функцію співпраці" та зобов'язує державу сприяти її розвитку. Це створило сприятливі умови для отримання податкових пільг, доступу до державних контрактів та інших форм підтримки, що є критично важливим для формування міцного кооперативного сектору в Україні.

Розвиток "соціальних" та "громадських" кооперативів в Італії демонструє перехід від суто економічної моделі до мультистейкхолдерного підходу. Це відповідає сучасним концепціям продовольчих екосистем, де цілі сталого

розвитку ООН стають пріоритетом. В Україні цей досвід може бути використаний для вирішення проблем демографічного спаду, бідності та нестабільності в сільській місцевості. Італійські кооперативи були в авангарді відновлення країни після Другої світової війни. Їхня участь у боротьбі проти фашизму та подальше включення до повоєнної конституції підкреслює їхню ключову роль у процесах відбудови та стабілізації [30].

Цей історичний прецедент має прямі паралелі з завданнями, що стоять перед Україною сьогодні, і може слугувати дорожньою картою для інтеграції кооперативів у стратегію відновлення. Італійський досвід показує, що розвиток кооперації — це не лише економічний, а й політичний та соціальний процес, який потребує системної інституційної підтримки. Застосування цієї "найкращої практики" в Україні може стати потужним інструментом для підвищення стійкості, ефективності та інклюзивності національних агропродовольчих систем. Аналіз розвитку кооперативного сектору в Італії виявляє три ключові уроки, які мають вирішальне значення для України в умовах післявоєнного відновлення, зміни клімату та цифровізації. Ці уроки демонструють, що успіх кооперації залежить не лише від економічних факторів, а й від глибоких інституційних, соціальних та політичних процесів.

Критичним фактором успіху кооперативного руху в Італії була наявність політичних союзників на всіх рівнях влади. Завдяки їхній підтримці кооперативи отримували законодавчі переваги, як-от пільгове ставлення до муніципальних контрактів. Цей позитивний зворотний зв'язок створив міцний фундамент, який виявився стійким навіть під час складних історичних періодів, зокрема фашистської диктатури. Для України це означає, що розвиток обслуговуючої кооперації неможливий без цілеспрямованої підтримки з боку уряду та місцевої влади. Необхідно лобювати та ухвалювати закони, що стимулюватимуть кооперативну діяльність, надаватимуть податкові пільги та преференції в державних закупівлях. Створення структури, як-от італійська Legasoor, дозволяє кооперативам не просто виживати, а й розвиватися, об'єднуючи зусилля та ресурси. Такі об'єднання забезпечують перерозподіл ресурсів, обмін знаннями та ефективну комунікацію, що є особливо важливим для подолання регіональних диспропорцій. Федеративні структури сприяють лобюванню інтересів на національному рівні та допомагають у розробці ефективної регіональної політики. В Україні це може стати відповіддю на проблему фрагментованості агросектору, дозволяючи малим фермерам отримати доступ до ресурсів та ринків, недоступних для них поодиноко. Італійський досвід показує, що успішний розвиток кооперації є результатом діалектичної взаємодії між ініціативами "знизу-вгору" (самоорганізація на місцях) та підтримкою "зверху-вниз" (стандартизація та інституційна допомога). З одного боку, справжні інновації та стійкість виникають на периферії, де кооперативи створюються для вирішення конкретних місцевих проблем, як-от боротьба з безробіттям або надання соціальних послуг. З іншого боку, стандартизація та професійна підтримка (юридична, бухгалтерська) допомагають цим ініціативам не залишитися на узбіччі, а масштабуватися та інтегруватися в загальну систему. Українське відновлення має поєднувати ці два підходи: стимулювати низові ініціативи громадських та обслуговуючих кооперативів, але водночас створювати централізовану інфраструктуру знань та ресурсів для їх підтримки.

Підсумовуючи, італійська модель демонструє, що кооперативи є не просто економічними суб'єктами, а ключовими інституціями для самоврядування та реляційного управління (суспільного) створенням цінності. Їхня здатність адаптуватися до викликів – від індустріалізації до демографічного спаду – робить їх ідеальним інструментом для відновлення України в умовах глобальних трансформацій.

Явище кооперації у XXI столітті поступово набуває інтернаціонального характеру, перетворюючись із локальної економічної взаємодії у глобальний механізм спільного виробництва, інноваційного розвитку та соціальної відповідальності. Незважаючи на воєнні дії, геополітичні протистояння та нестабільність ринків, міжнародні кооперативні зв'язки не лише зберігаються, але й посилюються. Це зумовлено потребою підприємств у диверсифікації ризиків, зниженні виробничих витрат, забезпеченні продовольчої та енергетичної безпеки. Парадоксально, але саме кризи, у тому числі війни, виступають каталізаторами нових форм інтернаціональної економічної взаємодії, коли співпраця між підприємствами, науковими центрами та громадами різних країн стає єдиним засобом виживання та адаптації до глобальних викликів.

У результаті формується нова похідна форма міжнародного поділу праці – інтегрована кооперативна модель, що ґрунтується на взаємодоповненні національних виробничих систем і спільному використанні ресурсів. У цій моделі різні країни беруть участь у створенні кінцевого продукту через поєднання взаємозалежних етапів виробництва, інновацій, логістики та збуту, що забезпечує не лише економічну ефективність, а й стійкість глобальних ланцюгів вартості. Така інтеграція особливо проявляється в агропродовольчому секторі, де цифрові технології, зелена енергетика та сталий менеджмент стають спільними цілями для держав і бізнесу.

Міжнародна кооперація, таким чином, набуває не лише економічного, а й цивілізаційного виміру – вона стає способом спільного реагування людства на глобальні виклики: кліматичні ризики, продовольчі кризи, енергетичну нестачу, дефіцит водних ресурсів і технологічну нерівність. У цій системі кожна нація розвиває свої унікальні форми кооперативної взаємодії, засновані на історичних традиціях солідарності, взаємодопомоги та колективної відповідальності. Від первинних форм спільного землеробства та ремісничих об'єднань до сучасних мережевих цифрових кооперативів – шлях розвитку кооперації демонструє еволюцію від виживання до стратегічного співрозвитку.

Сучасна інтернаціоналізація кооперації базується на трьох ключових принципах. Взаємна вигода та симетричність обміну, що передбачає спільну участь у створенні доданої вартості; технологічна інтеграція, зокрема використання блокчейну, штучного інтелекту, систем обліку життєвого циклу продукції для забезпечення прозорості процесів; соціальна інклюзія та стійкість, коли кооперативні моделі сприяють збереженню людського потенціалу, розвитку місцевих громад і подоланню соціальної нерівності. Таким чином, у сучасних умовах кооперація стає глобальною мережею довіри, яка долає національні кордони й поєднує ресурси, знання та компетенції людства задля досягнення спільних цілей сталого розвитку. Її теоретичні основи трансформуються від класичних соціально-економічних принципів до системної парадигми міжнародного партнерства, що визначає нову роль кооперації у світовій економічній архітектурі.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Сучасна трансформація сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні перетворює її з суто економічної форми господарювання на стратегічний інститут соціально-економічної стійкості, що виконує критичну функцію «селозбереження» в умовах війни. У період глобальної турбулентності кооперативи стають базовим елементом регіональної продовольчої політики, забезпечуючи стабільність ланцюгів постачання в деокупованих та прикордонних зонах через механізми локалізації виробництва та споживання.

Еволюція кооперативної моделі під впливом цифровізації перетворює ці об'єднання на високотехнологічні платформи взаємодії, де використання ERP-систем, блокчейну та смарт-контрактів дозволяє мінімізувати

трансакційні витрати та ефективно управляти спільними ризиками. Це створює умови для переходу від низькомаржинального сировинного експорту до формування продукції з високою доданою вартістю, що є критично важливим для інтеграції дрібних фермерів у глобальні ланцюги створення цінності.

Процес європейської інтеграції вимагає адаптації вітчизняного законодавства до стандартів ЄС, зокрема імплементації принципів Спільної сільськогосподарської політики та реалізації ініціатив на кшталт законопроекту №13312. Такі заходи спрямовані на захист малих виробників від недобросовісних торговельних практик і посилення їхньої позиції на ринку, що корелює з успішним досвідом країн ЄС та Італії, де кооперативний сектор демонструє високу опірність до фінансових криз. Зрештою, синергія економічної ефективності та її значення для розвитку сільськогосподарської кооперації ключовим каталізатором стратегії «Build Back Better», здатною забезпечити довгострокову продовольчу безпеку та сталий розвиток сільських територій України.

Література

1. Birchall, J. Cooperatives and the Millennium Development Goals. International Labour Office, 2004. 109 p. https://www.researchgate.net/profile/Johnston-Birchall/publication/242551789_Cooperatives_and_the_Millennium_Development_Goals/links/5cc9a4da4585156cd7bffc5f/Cooperatives-and-the-Millennium-Development-Goals.pdf.
2. Gerasymenko A., Ozhelevskaya T., Lebedeva L., Moskalenko, O. Agricultural service cooperatives in Ukraine: Institutional development drivers. *Scientific Horizons*. 2022. Vol. 25(6), pp. 89-99. DOI: [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.89-99](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.89-99).
3. Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Шпикуляк О. Г. Теоретико-методологічні засади розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. *Економіка АПК*. 2021. № 8. С. 31-39. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202108031>.
4. Небаба Н. О. Методологія формування мереж міжнародного виробничо-кооперативного співробітництва промислових підприємств. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 4. С. 247 – 255. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2020-4-29>.
5. Мудрак Р., Лагодієнко В., Осіпова А., Фротер О., Власюк С. Програма додаткової продовольчої допомоги (SNAP): досвід США та перспективи застосування в Україні. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2025. Vol. 2(61), pp.337–355. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcptrp.2.61.2025.4685>.
6. Свидрук І. І., Клепанчук О. Ю., Підлипна Р. П. Забезпечення продовольчої безпеки засобами відновлення агропромислового ринку України. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. 2022. №69. DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2022-69-14>.
7. Святошніук А. Л. Сучасний стан сільськогосподарської дорадчої діяльності та її значення для розвитку сільськогосподарської кооперації на теренах України. *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право* 2023. Т. 1. Вип. 80. С. 385-390. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.57>.
8. Замлинський В. А. Циркулярна економіка та продовольча безпека в контексті формування стійкої харчової екосистеми підприємств АПК. *Економіка харчової промисловості*. 2025. Том 17. Вип. 1/2025. С. 41-47. DOI: <https://doi.org/10.15673/iev.v17i1.3102>.
9. Розвиток сільськогосподарської кооперації в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови аграрної економіки: монографія / Малік М. Й., Лупенко Ю. О., Шпикуляк О. Г., Гуторов А. О., Ксенофонов М. М. та ін. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2023, 194 с.
10. Саблук П.Т. Основні напрями розвитку високоефективного агропромислового виробництва в Україні. *Економіка АПК*. 2002. № 7. С.10.
11. Демченко О. В. Механізм впливу сільськогосподарської кооперації на розвиток людського капіталу сільських територій України. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 1. С. 327 – 331. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-1-55>.
12. Замлинський В., Скрипник Н., Федака В. Розвиток людського потенціалу аграрних підприємств в умовах воєнного стану. *Modeling the development of the economic systems*. 2025. Vol. 1. P. 183–195. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2025-15-25>.
13. What is a cooperative? URL: <https://ica.coop/en/cooperatives/what-is-a-cooperative>.
14. UN International Year of Cooperatives. 2025 URL: <https://2025.coop>.
15. Edmund Schreiber, Hermann Schulze-Delitzsch. *Mitteldeutsche Lebensbilder Band Lebensbilder des 19.Jahrhunderts*, Magdeburg, 1926, 195-208 p. URL : https://www.wiki-data.de-de.nina.az/Hermann_SchulzeDelitzsch.html.
16. Friedrich Wilhelm Raiffeisen (1818-1888). URL: http://raiffeisen.de/drv/friedrichraiffeisen/FW_Raiffeisen.pdf.
17. Гуменюк В. В. Українські кооперативні організації як компонент національного державотворення Української Далекосхідної Республіки: історичний досвід та значення. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 9. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14969142>
18. Мартос Б. Теорія кооперації. На правах рукопису. Подєбради.1923. 246 с.
19. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т.1 /за ред. С.В. Мочерного. Львів: Світ, 2005. 616 с. С. 372.
20. Зіновчук В. В. Організаційно-правові засади становлення сільськогосподарської кооперації в Україні. *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету*. 2012. №. 1 (2). С. 3-12.
21. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / укл.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ: Довіра, 2006. 789 с.
22. Малік М. М., Козак О. А. Проблеми та перспективи розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. *Розвиток сільських територій: Сільськогосподарська кооперація: 36. наук. праць економістів-аграрників*. Львів: Львівський нац. ун-т ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, 2012. С. 7-13.
23. Борщевський В. В., Магас В. М. Сільськогосподарська кооперація: ринкові механізми розвитку. *Економіка АПК*. 2014. №. 10. С. 14-19.
24. Розвиток сільськогосподарської кооперації в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови аграрної економіки: монографія /М. Й. Малік, Ю. О. Лупенко, О. Г. Шпикуляк та ін.; за редакцією М. Й. Маліка. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2023. 194 с.
25. Ніколюк О. В., Атамась Г. П., Шумілов Б. Б. Продовольча безпека України в умовах соціально-економічних трансформацій. *Food Industry Economics*, 2023. Вип. 15(1). DOI: <https://doi.org/10.15673/iev.v15i1.2636>.
26. Мудрак Р., Лагодієнко В., Осіпова А., Фротер О., Соколюк К. Концепція продовольчої безпеки: теорія і українська практика. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2024. 1(54), 452–470. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcptrp.1.54.2024.4194>.
27. Цимбал В. О. Особливості формування кооперативних структур в аграрній сфері економіки. *Теорія і практика розвитку кооперативного сектора економіки України в контексті цілей тисячоліття та світової глобалізації: міжнар. екон. конф.* Київ: Вид. «Корпорація», 2004, С. 77-78.
28. International Cooperative Alliance. Facts and figures. 2025. URL: <https://ica.coop/en/cooperatives/facts-and-figures>.
29. Ammirato P. *The Growth of Italian Cooperatives: Innovation, Resilience and Social Responsibility*. Routledge. 2018. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315158785>.
30. Warren J. A path-dependence analysis of Italian social and community cooperatives. *Journal of Entrepreneurial and Organizational Diversity*. 2024. Vol. 13(2), pp. 62-96. DOI: <https://doi.org/10.5947/jeod.2024.009>.

References

1. Birchall, J. (2004). *Cooperatives and the Millennium Development Goals*. International Labour Office. Available at: https://www.researchgate.net/profile/Johnston-Birchall/publication/242551789_Cooperatives_and_the_Millennium_Development_Goals/links/5cc9a4da4585156cd7bffc5/Cooperatives-and-the-Millennium-Development-Goals.pdf.
2. Gerasymenko, A., Ozhelevskaya, T., Lebedeva, L., & Moskalenko, O. (2022). Agricultural service cooperatives in Ukraine: Institutional development drivers. *Scientific Horizons*, vol. 25(6), pp. 89–99. [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.89-99](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.89-99).
3. Lupenko, Yu. O., Malik, M. Y., & Shpykuliak, O. H. (2021). Teoretyko-metodolohichni zasady rozvytku silskohospodarskoi kooperatsii v Ukraini [Theoretical and methodological foundations of the development of agricultural cooperation in Ukraine]. *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 31–39. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202108031>.
4. Nebaba, N. O. (2020). Metodolohiia formuvannia merezh mizhnarodnoho vyrobnycho-kooperatsiinoho spivrobotnytstva promyslovykh pidpriemstv [Methodology of forming networks of international production and cooperative cooperation of industrial enterprises]. *Ukrainskyi Zhurnal Prykladnoi Ekonomiky*, vol. 5, no. 4, pp. 247–255. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2020-4-29>.
5. Mudrak, R., Lahodiienko, V., Osipova, A., Froter, O., & Vlasiuk, S. (2025). Prohrama dodatkovoi prodovolchoi dopomohy (SNAP): dosvid SShA ta perspektyvy zastosuvannia v Ukraini [Supplemental Nutrition Assistance Program (SNAP): US experience and prospects for application in Ukraine]. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, vol. 2(61), pp. 337–355. <https://doi.org/10.55643/fcaptop.2.61.2025.4685>.
6. Svydruk, I. I., Klepanchuk, O. Yu., & Pidlypna, R. P. (2022). Zabezpechennia prodovolchoi bezpeky zasobamy vidnovlennia ahropromysloвого rynku Ukrainy [Ensuring food security by means of restoring the agro-industrial market of Ukraine]. *Visnyk LTEU. Ekonomichni Nauky*, no. 69. <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2022-69-14>.
7. Sviatoshniuk, A. L. (2023). Suchasnyi stan silskohospodarskoi doradchoi diialnosti ta ii znachennia dlia rozvytku silskohospodarskoi kooperatsii na terenakh Ukraini [The current state of agricultural advisory activity and its significance for the development of agricultural cooperation in Ukraine]. *Naukovyi Visnyk Uzhhorodskoho Universytetu. Seriya: Pravo*, vol. 1, no. 80, pp. 385–390. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.57>.
8. Zamlynskyi, V. A. (2025). Tsyrukuliarna ekonomika ta prodovolcha bezpeka v konteksti formuvannia stiikoi kharchovoi ekosystemy pidpriemstv APK [Circular economy and food security in the context of forming a sustainable food ecosystem of agro-industrial enterprises]. *Ekonomika Kharchovoi Promyslovosti*, vol. 17, no. 1, pp. 41–47. <https://doi.org/10.15673/fie.v17i1.3102>.
9. Malik, M. Y., Lupenko, Yu. O., Shpykuliak, O. H., Hutorov, A. O., & Ksenofontov, M. M. (2023). *Rozvytok silskohospodarskoi kooperatsii v umovakh voiennoho stanu ta pisliavoiennoi vidbudovy ahrarynoi ekonomiky* [Development of agricultural cooperation in the conditions of martial law and post-war reconstruction of the agrarian economy]: monograph. Kyiv: NNC "IAE".
10. Sabluk, P. T. (2002). Osnovni napriamy rozvytku vysokoeffektyvnoho ahropromysloвого vyrobnytva v Ukraini [Main directions of development of highly efficient agro-industrial production in Ukraine]. *Ekonomika APK*, no. 7, p. 10.
11. Demchenko, O. V. (2024). Mekhanizm vplyvu silskohospodarskoi kooperatsii na rozvytok liudskoho kapitalu silskykh terytorii Ukrainy [The mechanism of the influence of agricultural cooperation on the development of human capital in rural areas of Ukraine]. *Ukrainskyi Zhurnal Prykladnoi Ekonomiky ta Tekhniki*, vol. 9, no. 1, pp. 327–331. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-1-55>.
12. Zamlynskyi, V., Skrypnyk, N., & Fedaka, V. (2025). Rozvytok liudskoho potentsialu ahrarykh pidpriemstv v umovakh voiennoho stanu [Development of human potential of agricultural enterprises under martial law]. *Modeling the Development of the Economic Systems*, vol. 1, pp. 183–195. <https://doi.org/10.31891/mdes/2025-15-25>.
13. ICA. (n.d.). *What is a cooperative?* Available at: <https://ica.coop/en/cooperatives/what-is-a-cooperative>.
14. UN. (2025). *UN International Year of Cooperatives 2025*. Available at: <https://2025.coop>.
15. Schreiber, E. (1926). *Hermann Schulze-Delitzsch. Mitteldeutsche Lebensbilder Band Lebensbilder des 19. Jahrhunderts*. Magdeburg. Available at: https://www.wiki-data.de-de.nina.az/Hermann_SchulzeDelitzsch.html.
16. DRV. (n.d.). *Friedrich Wilhelm Raiffeisen (1818-1888)*. Available at: http://raiffeisen.de/drv/friedrichraiffeisen/FW_Raiffeisen.pdf.
17. Humeniuk, V. V. (2025). Ukrainski kooperatyvni orhanizatsii yak komponent natsionalnoho derzhavotvorennya Ukrainskoi Dalekoskhidnoi Respubliki: istorychni dosvid ta znachennia [Ukrainian cooperative organizations as a component of the national state-building of the Ukrainian Far Eastern Republic: historical experience and significance]. *Ukrainskyi Polityko-Pravovyi Dyskurs*, no. 9. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14969142>.
18. Martos, B. (1923). *Teoriia kooperatsii* [Theory of cooperation]. Podebrady.
19. Mochernyi, S. V., Larina, Ya. S., Ustenko, O. A., & Yurii, S. I. (2005). *Ekonomichni entsyklopedychnyi slovnyk* [Economic encyclopedic dictionary]. Vol. 1. Lviv: Svit.
20. Zinovchuk, V. V. (2012). Orhanizatsiino-pravovi zasady stanovlennia silskohospodarskoi kooperatsii v Ukraini [Organizational and legal foundations of the formation of agricultural cooperation in Ukraine]. *Visnyk Zhytomyrskoho Natsionalnoho Ahroekolohichnoho Universytetu*, no. 1(2), pp. 3–12.
21. Skopnenko, O. I., & Tsymbaliuk, T. V. (2006). *Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv* [Modern dictionary of foreign words]. Kyiv: Dovira.
22. Malik, M. Y., & Kozak, O. A. (2012). Problemy ta perspektyvy rozvytku silskohospodarskykh obsluhovuiuchykh kooperatyviv [Problems and prospects for the development of agricultural service cooperatives]. *Rozvytok Silskykh Terytorii: Silskohospodarska Kooperatsiia*, pp. 7–13.
23. Borshchevskiy, V. V., & Mahas, V. M. (2014). Silskohospodarska kooperatsiia: rynkovi mekhanizmy rozvytku [Agricultural cooperation: market mechanisms of development]. *Ekonomika APK*, no. 10, pp. 14–19.
24. Malik, M. Y., Lupenko, Yu. O., & Shpykuliak, O. H. (Eds.). (2023). *Rozvytok silskohospodarskoi kooperatsii v umovakh voiennoho stanu ta pisliavoiennoi vidbudovy ahrarynoi ekonomiky* [Development of agricultural cooperation in the conditions of martial law and post-war reconstruction of the agrarian economy]: monograph. Kyiv: NNC «IAE».
25. Nikoliuk, O. V., Atamas, H. P., & Shumilov, B. B. (2023). Prodovolcha bezpeka Ukrainy v umovakh sotsialno-ekonomichnykh transformatsii [Food security of Ukraine in conditions of socio-economic transformations]. *Food Industry Economics*, vol. 15(1). <https://doi.org/10.15673/fie.v15i1.2636>.
26. Mudrak, R., Lahodiienko, V., Osipova, A., Froter, O., & Sokoliuk, K. (2024). Kontsepsiia prodovolchoi bezpeky: teoriia i ukrainska praktyka [The concept of food security: theory and Ukrainian practice]. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, vol. 1(54), pp. 452–470. <https://doi.org/10.55643/fcaptop.1.54.2024.4194>.
27. Tsymbal, V. O. (2004). Osoblyvosti formuvannia kooperatyvnykh struktur v ahraryni sferi ekonomiky [Peculiarities of formation of cooperative structures in the agrarian sphere of the economy]. *Teoriia i praktyka rozvytku kooperatyvnoho sektora ekonomiky Ukrainy v konteksti tsilei tysiacholittia ta svitovoi hlobalizatsii*, pp. 77–78.
28. International Cooperative Alliance. (2025). *Facts and figures*. Available at: <https://ica.coop/en/cooperatives/facts-and-figures>.
29. Ammirato, P. (2018). *The Growth of Italian Cooperatives: Innovation, Resilience and Social Responsibility*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315158785>.
30. Warren, J. (2024). A path-dependence analysis of Italian social and community cooperatives. *Journal of Entrepreneurial and Organizational Diversity*, vol. 13(2), pp. 62–96. <https://doi.org/10.5947/jeod.2024.009>.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2025 р.